

JSNS.CZ

MINISTERSTVO
KULTURY

Seminář „Druhá tvář Instagramu“ dá jasný návod, jak na výuku sociálních sítí

Evaluace semináře „Druhá tvář Instagramu“ pro projekt Mediální vzdělávání

Small Grants Program
(U.S. Embassy in Prague)

Evaluační zpráva

Zadavatel:

Člověk v tísni o.p.s.

IČ: 25755277

Zpracovatel:

EDREO s.r.o.

IČ: 06397794

EDREO

Evaluační tým

RNDr. Marie Feřtová, Ph.D.

RNDr. Lucie Jungwiertová, Ph.D.

OBSAH

1. KONTEXT PROJEKTU I EVALUACE	3
1.1. Projekt	3
1.2. Evaluace a metodický přístup	3
2. INSTAGRAM A MEDIÁLNÍ VÝCHOVA: KDO PŘIŠEL NA SEMINÁŘ (BASELINE)	5
3. HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ – CO SE ZMĚNILO?	8
3.1. Jaké změny zaznamenali podpoření pedagogové po semináři?	8
3.2. Jaké změny byly aplikovány do výuky?	11
3.3. Jak reagují studenti?	11
3.4. Jaké změny plánují účastníci zavést do výuky?	12
3.5. Systémové změny na školách	12
3.6. Sonda na vybrané školy ve třech regionech	12
4. ZÁVĚR A IMPLIKACE	14
5. EVALUAČNÍ TEČKA	16
6. SEZNAM LITERATURY	18

PŘÍLOHY

Příloha 1 Technická příloha - Analytické výstupy z dotazníků

Příloha 2: Shrnutí evaluace

Seznam zkratk

ČvT – Člověk v tísni

JSNŠ – Jeden svět na školách

KAP – krajské akční plány (rozvoje vzdělávání)

MAP – místní akční plány (rozvoje vzdělávání)

SOŠ – Střední odborná škola

SŠ – Střední škola

ToZ – Teorie změny

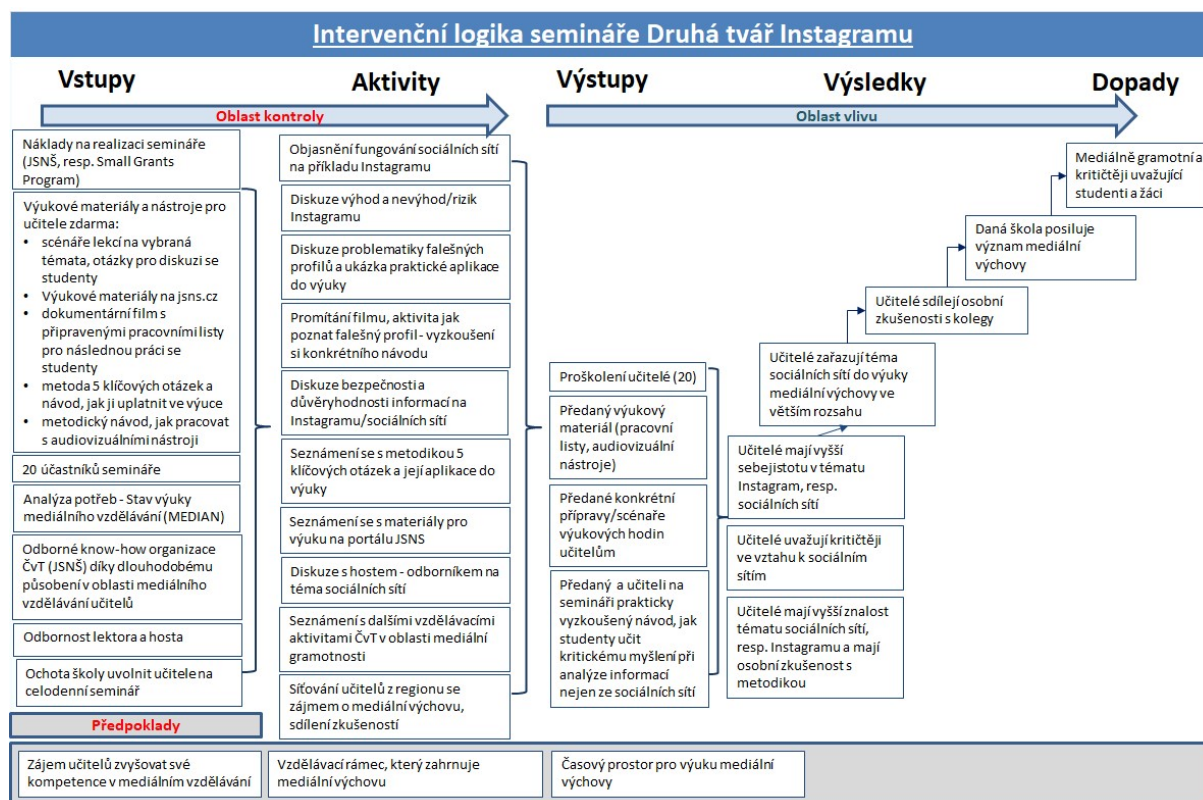
ZŠ – Základní škola

1. Kontext projektu i evaluace

1.1. Projekt

Toto vyhodnocení je zaměřeno na jeden ze vzdělávacích seminářů pro učitele v rámci projektu Mediální vzdělávání. Projekt byl realizován organizací Člověk v tísni jako součást vzdělávacího programu Jeden svět na školách za podpory Americké ambasády v rámci *Small grants Program* v rozmezí únor - prosinec 2019. Hlavní cíle projektu se zaměřovaly na překonání bariér v mediální výchově, které učitelé identifikovali v průzkumu potřeb realizovaných organizací Člověk v tísni (Median, 2018). Zejména se jednalo o překonání potíží z hlediska nedostatku času, nedostatečně připravených učitelů a nedostatku nutných vzdělávacích materiálů. Seminář měl přispět k tomu, aby učitelé věnovali více pozornosti a času mediální výchově, cítili se jistější v tématu a aby disponovali patřičnými nástroji, praktickými návody a znalostmi. Intervenční logiku semináře vystihuje následující schéma.

Obrazek 1 Intervenční logika semináře

Zdroj: vlastní zpracování.

1.2. Evaluace a metodický přístup

Hodnocení se týká jedné aktivity projektu, semináře realizovaného v Ostravě 8. listopadu 2019 s názvem „Druhá tvář Instagramu“. Je zaměřeno na posouzení „dopadu“ pro cílovou skupinu projektu, to znamená učitele, kteří se účastnili semináře, především ve smyslu jejich postojů. Z hlediska intervenční logiky projektu se tak jedná primárně o úroveň střednědobých výsledků či výsledků ve vztahu k cílům.

Hodnocení se zaměřilo na 2 hlavní okruhy: 1) hodnocení dopadu semináře na výuku mediální výchovy a 2) hodnocení dopadu na vnímání tématu sociálních sítí mezi pedagogy. V projektové žádosti byly přislíbeny tři případové studie. S ohledem na mantinely evaluace¹ byl zvolen přístup založený na získání zpětné vazby od všech účastníků tak, aby bylo možné sesbírat efekty v celé skupině. Tato „intervenční“ skupina byla podrobena šetření před seminářem a po semináři. Podrobnější pohled byl věnován účastníkům ze tří škol v různých regionech (okresy Karviná, Třinec a Ostrava-město), opíral se o oba dotazníky, desk research dostupných dokumentů a individuální rozhovory. Výsledkem jsou tři sondy popisující podrobněji situaci na daných školách a očekávanou změnu. Dotazníkové šetření „po“ semináři proběhlo ještě na „kontrolní“ skupině, účastnících jinak zaměřeného semináře tak, aby bylo možné přičíst pozorované efekty hodnocenému semináři.

Evaluace zahrnovala následující aktivity:

- shrnutí intervenční logiky aktivity pomocí teorie změny a její ověření v rámci evaluace;
- dotazníkové šetření koncipované ze tří samostatných dotazníků:
 - pro účastníky semináře „Druhá tvář Instagramu“ v Ostravě před seminářem (odpovědělo 15 respondentů z 20 účastníků);
 - s odstupem čtyř týdnů pro účastníky semináře v Ostravě - po semináři (odpovědělo 13 respondentů z 20), 9 respondentů odpovědělo zároveň na dotazník před seminářem i na dotazník po semináři;
 - pro účastníky semináře v Brně „Proč se (ne)bát fake news“ jako kontrolní skupina (17 respondentů z 24 účastníků);
- desk research materiálů JSNŠ a disponibilních materiálů vybraných škol;
- nezúčastněné pozorování průběhu semináře „Druhá tvář Instagramu“;
- realizace rozhovorů (3 informanti z řad účastníků na semináři v Ostravě, každý ze škol jiného okresu).

Velmi děkujeme účastníkům obou seminářů za ochotu sdílet s evaluačním týmem své názory, postřehy a postoje. Současně patří náš díky i týmu JSNŠ za průběžnou pomoc a podporu.

¹ Šlo především o časová omezení. Mezi seminářem a evaluačním šetřením, které by mělo zachytit dopady, bylo jen velmi krátké období, nedalo se proto předpokládat, že by byly detekovatelné výrazné efekty na úrovni dopadů.

2. Instagram a mediální výchova: kdo přišel na seminář (baseline)

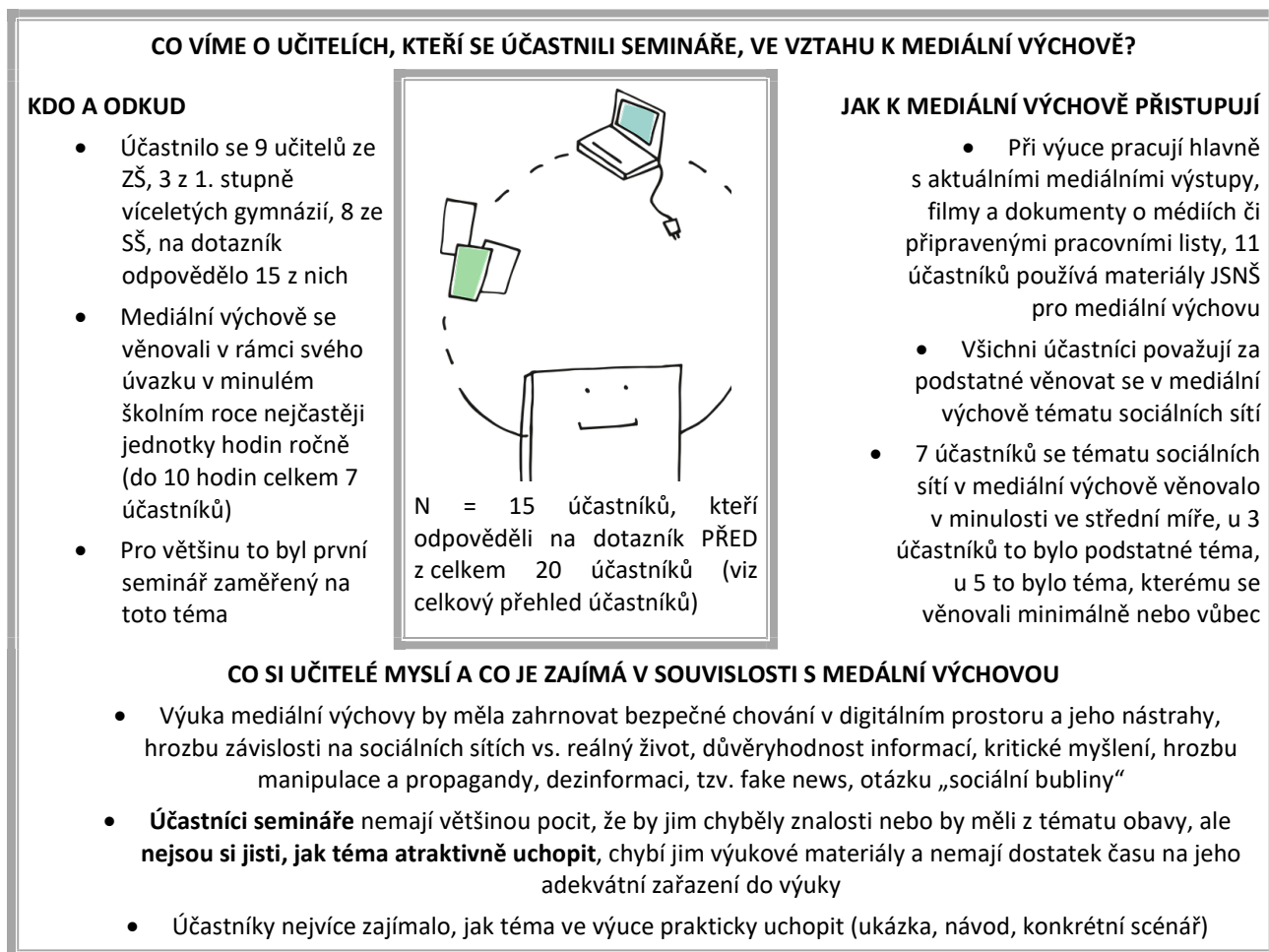
Instagram je sociální síť spíše žáků než učitelů.

Na hodnocený seminář (program viz obrázek 3) v Ostravě přišlo 20 účastníků. Přibližně polovina (11) z nich uvedla, že vlastní účet na Instagramu, 5 z nich jej využívá aktivně. V dotazníkovém šetření se k instagramovému účtu přihlásilo 9 z 15 respondentů.

*„Děcka, já nechci mít Instagram“, říkala jsem. „Paní učitelko, bez toho nemůžete být“, odpověděli a založili mi to.“
Účastnice semináře v Ostravě popsala, jak přišla k účtu na Instagramu*

Nikdo z majitelů Instagramového účtu na ostravském semináři není pouze na Instagramu, vždy jsou i na dalších sociálních sítích. Účastníci podle svých slov na Instagramu hledají primárně inspiraci, většinou nepostují. **Dva účastníci** ostravského semináře uvedli, že **využívají Instagram i pro komunikaci se žáky** - například formou publikování postů, které lze vyložit dvojsmyslně, čímž učí žáky kriticky myslet. Ve dvou případech uvedli, že škola má oficiální instagramový účet, v jednom případě podporují i studenty ve správě fiktivního instagramového účtu.

Obrázek 2 Základní informace o podpořených učitelích – vstupní hodnoty (baseline)

Zdroj: vlastní zpracování.

Obrázek 3 Úplný program semináře

SEMINÁŘ PRO VYUČUJÍCÍ

DRUHÁ TVÁŘ INSTAGRAMU

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

program společnosti Člověk v tísni

8. 11. 2019, 9.00 – 16.00

Impact Hub Ostrava, Sokolská tř. 1263/24, 702 00 Moravská Ostrava a Přívoz, Ostrava

Dopolední blok	
9.00 - 9.15	Zahájení semináře, představení aktuálních projektů JSNS
9.15 - 9.45	Seznámení účastníků semináře
9.45 - 10.05	Přednostní a úskalí života s médii - Viz pracovní list „Prednosti a uskali“
10.05 – 10.15	Coffee break
10.15 – 10.25	Evokace tématu před filmem - naladit učitele na téma sociálních sítí, Instagramu: Jaký znají soc. sítě, kdo je aktivní přispěvatel a kdo pasivní, jaké sociální sítě využívají, v jakých souvislostech se o Instagramu baví ve škole – nakolik je to potřebný apod. - Mít tyto evokující otázky připravený předem na flipchartu. Jen otevřít téma, nemusíme se nikam dostat. Cíl je vzbudit zájem.
10.25 – 11.15	Projekce filmu Follow me
11.15 – 11.35	Reflexe emocí po filmu - Viz pracovní list „Jak na reflexi emocí po filmové projekci“
11.35– 12.30	Praktická aktivita do výuky „ Falešné profily“ - Viz pracovní list „Aktivita_falešné profily“
12.30 – 13.15	Oběd
Odpolední blok	
13.15 – 13.20	Spot Free Device Dinner
13.30 – 14.30	Analýza mediálního sdělení pomocí 5 KO - Na příkladu příspěvku na Instagramu si vyzkoušíme použít 5 klíčových otázek - Rozdělíme účastníky do pěti skupin a každá bude pracovat s jednou otázkou - Na konci udělat shrnutí - Viz tabulka “5_klicovych_otazek“
14.30 – 14.40	Coffee break
14.40 – 15.40	Debaty s hostem - Irena Pláteníková z Czechitas
15.40 – 16.00	Závěrečná evaluace - každý odpoví na otázku: Co mi dnešní seminář přinesl, Co bych použil ve výuce apod.
Lektor:	
Zuzana Paseková, lektorka JSNS	
Kontakt:	
Sandra Telenská – sandra.telenska@jsns.cz , tel: 736 646 433	

Zdroj: JSNS.

Tabulka níže zahrnuje základní srovnání účastníků / respondentů na semináři v Ostravě (intervenční skupina) a na semináři v Brně (kontrolní skupina). Vyplývá z toho, že charakteristiky jsou relativně obdobné, jediným aspektem, kde se ostravská skupina výrazně liší, je počet pedagogů, kteří mají účet na Instagramu. Zatímco mezi respondenty ostravského semináře to bylo 9 respondentů, v Brně se k tomu přihlásili pouze 4 respondenti.

Tabulka 1 Základní srovnání intervenční a kontrolní skupiny

Účastníci semináře v Ostravě	Účastníci semináře v Brně
Účastníci semináře – 9 ze ZŠ, 3 z gymnázia, 6 střední škola, 1 střední odborné učiliště, 1 ze ZŠ a gymnázia, dominují vyučující českého jazyka a občanské výchovy, dále dějepisu, cizích jazyků, v jednom případě mediální výchovy. Další informace se vází pouze k respondentům dotazníku před seminářem (15 osob): • Respondenti dotazníku pocházeli v 8 případech ze ZŠ, ve 3 případech ze SOŠ, 3 z gymnázia, 1 z konzervatoře. • Pro 9 účastníků to byl první seminář zaměřený na toto téma, 4 účastníci již dříve absolvovali alespoň 1 kurz a dva již více kurzů. • 5 respondentů se věnovalo výuce mediální výchovy do 5 hodin, mezi 5-10 hodinami za rok to byli 2 respondenti, mezi 11 a 20 hodinami za rok 3 respondenti, ve 2 případech mezi 21 a 50 hodinami za rok, ve 3 případech nedokázali respondenti rozsah odhadnout. • 4 účastníci nevyužívali dosud materiály organizace JSNŠ pro mediální výchovu. • Účet na Instagramu vlastní 9 respondentů.	Účastníci semináře – 16 ze ZŠ, 1 z gymnázia, 6 ze SŠ, 2 z NNO, dominují vyučující českého jazyka, občanské výchovy, cizích jazyků, dějepisu, minimálně informačních a komunikačních technologií či přírodovědných předmětů. Další informace se vází pouze k respondentům dotazníku (17 osob): • Respondenti dotazníku pocházeli v 11 případech ze ZŠ, po dvou ze SŠ a SOŠ, 1 z gymnázia, v 1 případě zůstala otázka bez odpovědi. • Pro 11 účastníků to byl první seminář zaměřený na toto téma, 4 účastníci již dříve absolvovali alespoň 1 kurz a 2 již více kurzů. • 6 respondentů se věnovalo výuce mediální výchovy do 5 hodin za rok, mezi 5-10 hodinami za rok to byli 3 respondenti, mezi 11 a 20 hodinami za rok 3 respondenti, 1 respondent mezi 21 a 50 hodinami za rok, v 1 případě nad 50 hodin, ve 3 případech nedokázali respondenti rozsah odhadnout. • 3 účastníci nevyužívali dosud materiály organizace JSNŠ. • Účet na Instagramu vlastní 4 respondenti.

Zdroj: informace ze zaslaných podkladů ČvT a z dotazníkových šetření.

3. Hlavní zjištění – co se změnilo?

3.1. Jaké změny zaznamenali podpoření pedagogové po semináři?

Vlivem semináře zúčastnění učitelé začali nahlížet na Instagram ostražitěji a kritičtěji.

V osobní rovině lze do určité míry označit jako změnu způsob nahlížení na fungování Instagramu a sociálních sítí. Ačkoli se všichni účastníci domnívali, že vědí, jak sociální sítě fungují již před seminářem (odpovědi spíše nebo (ve dvou případech) určitě ano, převážně sebejistě byly odpovědi i účastníků v Brně), všech devět respondentů, kteří současně odpověděli na dotazník před i po semináři v Ostravě, rozhodně nebo spíše souhlasilo s tvrzením, že jim **seminář umožnil pochopit princip fungování Instagramu**. Z toho lze vyvodit, že jim **seminář přinesl nové poznatky**, o kterých nevěděli, že se k tomuto tématu váží.

Určitou formu „prozření“ vystihují níže uvedené wordcloudy. Zatímco **před seminářem** si účastníci Instagram asociovali především jako **neškodnou zábavu určenou k prezentaci fotek** a obrázků (10 odpovědí z 15 zahrnovalo slovo fotografie, obrázek), s **měsíčním odstupem od semináře** představovaly fotky a obrázky spojení s Instagramem pouze u 4 z 13 respondentů. Současně se mnohem výrazněji objevovaly **výrazy poukazující na negativní stránky Instagramu**.

Obrázek 4 Co si vybavíte pod slovem Instagram?

SITUACE PŘED SEMINÁŘEM

Když se řekne Instagram – co si vybavíte?
Uveďte prosím jedno slovo, či krátké sousloví.

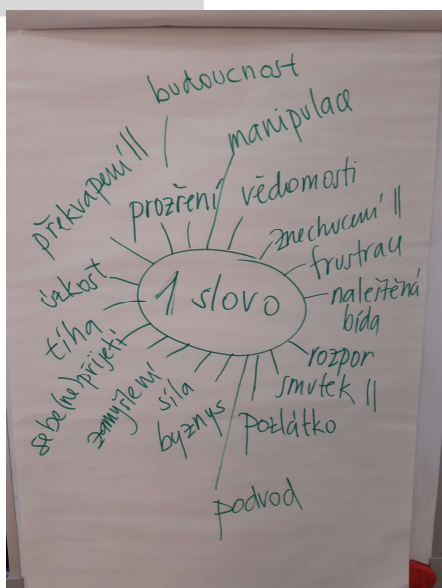
SITUACE ASI 1 MĚSÍC PO SEMINÁŘI

Když se řekne Instagram – co si nyní (po semináři) vybavíte? Uveďte prosím jedno slovo, či krátké sousloví.

Zdroj: dotazníková šetření s účastníky semináře Druhá tvář Instagramu (listopad a prosinec 2019).

Obrázek 5 Bezprostřední reakce účastníků semináře po zhlédnutí filmu Follow me

Zdroj: vlastní.

U respondentů, kteří odpověděli na oba dotazníky, bylo možné sledovat vývoj v jejich asociacích individuálně. Z devíti odpovědí byli respondenti ve dvou případech zcela konzistentní, v jednom případě lze považovat odpověď za neutrální, **u dvou třetin respondentů ale došlo ke změně, kdy z relativně nevinné asociace před seminářem si respondenti po semináři Instagram spojují s termíny poukazujícími na nedůvěru vůči této sociální síti.**

Měsíční odstup od semináře umožnil účastníkům strávit silné dojmy, které seminář provázely. Jak ukazuje obrázek 3, asociace účastníků bezprostředně po zhlédnutí filmu v rámci semináře, který se věnoval negativům Instagramu, byly mnohem tvrdší a nevinné spojení se zábavou nebo sdílením fotek se nevyskytlo ani jednou. Na semináři bylo zcela zřejmé, že film je pro učitele velmi působivý, zcela změnil atmosféru mezi účastníky.

Kontrolní skupině v Brně, která se účastnila jinak zaměřeného semináře, byla v dotazníku položena rovněž otázka na asociace spojené s Instagramem. Jakkoli v Brně byli ostražitější než v Ostravě před seminářem, přesto se v odpovědích objevují často slovo fotografie, následují vyjádření spojená spíše se ztrátou času, soukromí,

zbytečným klikáním apod. (podrobněji viz příloha 1).

Vlastní prožření učitelů jako předpoklad pro posílení významu tématu sociálních sítí v mediální výchově.

Ze zaznamenaných výpovědí vyplynulo, že **v pracovní rovině** došlo k posunu vnímání významu sociálních sítí v tématu mediální výchovy. Ačkoli všichni respondenti, kteří odpovídali na dotazník před seminářem, uvedli, že považují za důležité věnovat se v mediální výchově tématu sociálních sítí (pouze jedna odpověď spíše ano, ostatní rozhodně ano), **8 z 9 účastníků, kteří současně odpověděli na dotazník před i po semináři, uvedlo, že se jejich vnímání důležitosti sociálních sítí v mediálním vzdělávání v návaznosti na jejich účast na semináři JSNŠ změnilo².** V otevřených odpovědích pak posun svého vnímání vysvětlovali učitelé nejčastěji právě tím, že jim to změnilo pohled, pochopili, co je mediální gramotnost, více vnímají nebezpečí z online prostoru i to, že sami si dále potřebují rozšiřovat obzory.

Všech 13 respondentů dotazníku po semináři v Ostravě, kteří na tuto otázku odpověděli, uvedlo, že se budou **sociálním sítím ve své výuce mediální výchovy** věnovat ve střední míře (6 případů), v 7 případech bude dokonce toto téma dominovat. To je **výrazný posun** od situace před seminářem, kdy 7 účastníků zvolilo hodnotu 3, 5 respondentů se tématu zatím nevěnovalo nebo minimálně a pouze u 3 to bylo dominantní téma (hodnota 4 nebo 5). V této skupině učitelů jsou i tací, kteří dosud mediální výchovu neučili, teprve se tomu začínají věnovat. I v individuální rovině je ale zřetelný posun, neboť

² Respondent, který odpověděl spíše ne, odpověď komentoval v tom smyslu, že to nebylo třeba, protože téma pro něj bylo důležité.

šest z devíti respondentů, kteří odpověděli na oba dotazníky, posunulo míru, se kterou se tomuto tématu budou věnovat oproti dotazníku před seminářem. Rozložení odpovědí kontrolní skupiny v podstatě kopíruje situaci u skupiny učitelů před ostravským seminářem, tento posun na Ostravsku lze tedy přičíst semináři. Zajímavé je, že téma sociálních sítí je v některých případech vnímáno jako téma, kterému se učitelé věnují napříč předměty, nikoli nutně jako téma v rámci mediální výchovy.

Seminář u účastníků jednoznačně zvýšil pocit jistoty v tématu sociálních sítí.

12 z 13 respondentů ostravského semináře (8 určitě ano, 4 spíše ano), kteří odpověděli na tuto otázku, uvedlo, že se zvýšil jejich **pocit jistoty** v tématu sociálních sítí ve výuce mediální výchovy. 4 respondenti z 9, kteří odpověděli na oba dotazníky, uvedli před seminářem, že spíše souhlasí s tvrzením, že nemají dost informací a znalostí k tématu, po absolvování semináře spíše nebo (v jednom případě rozhodně) souhlasili s tvrzením, že díky semináři mají potřebné informace k výuce o sociálních sítích. Ačkoli účastníci neměli z tématu vyslovené obavy (4 spíše, 9 rozhodně ne), spíše si nebyli jistí, jak téma atraktivně uchopit (7 spíše souhlasí, 1 spíše nesouhlasí, 1 nedokáže posoudit). V dotazníku po semináři 3 účastníci zaznamenali, že se jim díky semináři spíše zvýšil pocit jistoty pro výuku tématu sociálních sítí, 6 rozhodně zvýšil.

Účastníci v **otevřených odpovědích** na otázku zaměřenou na dílčí témata a nové poznatky podstatné pro výuku v dotazníku po semináři oceňovali především dvě témata, což dokresluje níže uvedená vyjádření:

Která dílčí témata a pro Vás nové poznatky Vám seminář ukázal a považujete je pro výuku za podstatné? (otevřené odpovědi účastníků ostravského semináře)

Pochopení fungování sociálních sítí, a to především z hlediska negativních aspektů spojených s tímto fenoménem.

- „Pozadí fungování sociálních sítí. Podstatu Instagramu jako reklamní platformy a zvráceného obchodu, kdy všichni ví, že se jedná o manipulaci, ale jelikož z toho mají profit, jsou součástí systému i nadále.“
- „Problematika falešných followerů, tvorba iluzí a manipulace na sociálních sítích, co vše jsou někteří lidé ochotni udělat pro popularitu.“
- „Odvrácená strana sociálních sítí.“

Metodická podpora, konkrétní návod a možnost vyzkoušet si představené metody.

- „Velkým přínosem je metodika. Nemám problém co učit, ale jak učit.“
- „Jak funkčně pracovat s dokumentem.“
- „Hodně mě zaujalo i to, že jsme si velmi konkrétně rozebrali příspěvek od ShopaholicNicol. Nikdy jsem nad tím nepřemýšlela, jak je to s reklamou u konkrétního příspěvku a jak je to cílené a ovlivnitelné. Myslím si, že tento způsob využijí také ve výuce.“
- „Reflexe po filmu, práce s konkrétní ukázkou na Instagramu, vyhledávání falešných profilů.“

Zdroj: zpracováno na základě odpovědí na dotazníkové šetření. Drobná korekce.

3.2. Jaké změny byly aplikovány do výuky?

Konkrétní návod a materiály do výuky, podpora kritického myšlení jako podstata nového přístupu zúčastněných učitelů.

Navzdory relativně krátké době od absolvování semináře již někteří účastníci aplikovali nově nabyté poznatky a přístupy v praxi. Z 11 respondentů, kteří odpověděli na tuto otázku, pouze 2 uvedli, že měsíc po semináři zatím ve výuce nic nevyužili. Pouze jeden respondent prozatím využil kompletní metodiku představenou na semináři, ostatní pracovali s těmito představenými prvky:

- metoda jednoho slova (prozatím nejčastější aplikace ve výuce),
- práce s filmem, dokumentem, debata,
- 5 klíčových otázek,
- pracovní listy,
- pětilístek.

Současně také došlo k rozšíření řad uživatelů materiálů JSNŠ, jakkoli byly mezi respondenty již poměrně dobře známé. **Dva ze tří účastníků, kteří před seminářem nepracovali s materiály JSNŠ, již měsíc po semináři tyto materiály alespoň částečně ve výuce vyzkoušeli.** Oba navíc rozhodně souhlasili s tvrzením, že jim seminář poskytl konkrétní materiály pro vedení výuky. Vyslovili rovněž rozhodný souhlas s tím, že budou využívat představené materiály, tj. pracovní listy, film, metodiku 5 klíčových otázek, diskuzi se zajímavým hostem.

Respondenti dotazníku po semináři uvedli, že nejvíce nových poznatků získali v oblasti kritického myšlení, manipulace, vztahu sociálních sítí vs. reálný život. Jako silná témata z hlediska odpovídající poptávky pro výuku a nabídky semináře (dle individuálních odpovědí před seminářem na otázku, která témata by měla být zahrnuta ve výuce, a po semináři, zda jim poskytl ve vybraných tématech nové poznatky) lze rovněž vyzdvihnout důvěryhodnost informací, dezinformace a tzv. fake news, hrozbu závislosti na sociálních sítích vs. "reálný život" a otázku „sociální bubliny“ uživatelů, ve které se pohybují. Méně jednoznačná výpověď panovala u tématu bezpečného chování v digitálním prostoru a jeho nástrahy.

3.3. Jak reagují studenti?

Reakce žáků popsalo v dotazníku po semináři šest účastníků a další účastníci v rozhovorech. Na rozsáhlejší aplikaci představených metod, a tedy i na zaznamenání reakcí studentů ve větším rozsahu a hloubce by byl třeba větší časový odstup.

Respondent, který využil kompletní metodiku, popsal, že žáci byli velmi spokojeni, jednou byla reakce spíše neutrální, celkově pozitivní reakci vystihují následující konkrétní odpovědi:

- „Velmi spokojení.“
- „Kladná, oceňovali blízkost tématu.“
- „Různá, pro někoho nuda, pro někoho zajímavé.“
- „Většinou se uklidní a soustředěněji pracují a diskutují.“
- „Byli pozitivně překvapení.“

- „Výborná, jedním slovem reagovali na dokument a mohli vyjádřit pocity.“
- „Žáci jsou šokováni, když zjistí, že mám instagramový účet a aktivně jej využívám. Jsou ochotnější naslouchat výuce, kde se chci sociálním sítím věnovat.“

3.4. Jaké změny plánují účastníci zavést do výuky?

Všichni respondenti si byli jisti, že využijí pracovní listy a film, a určitě nebo spíše jisti, že využijí metodiku 5 klíčových otázek. Diskusi se zajímavým hostem využije přibližně polovina.

12 respondentů z 15 současně uvedlo, že považují metodiku 5 klíčových otázek pro posuzování věrohodnosti informačních zdrojů prezentovanou na semináři za aplikovatelnou ve výuce (8 určitě ano, 4 spíše ano). Svoji odpověď doplnili vysvětlením, ve kterém na metodě oceňují otevřenost ke kritickému myšlení, to, že je to nástroj praktický a aplikovatelný i v jiných předmětech, nástroj zajímavý. Současně oceňovali názorný způsob, kterým byla představena.

Všech devět respondentů, kteří odpověděli na oba dotazníky, se bude věnovat v mediální výchově tématu sociálních sítí v dalším pololetí nebo školním roce středně až výrazně intenzivněji (odpovědi 3-5 na pětibodové škále), přičemž dvě třetiny respondentů se plánují věnovat sociálním sítím v dalším pololetí nebo školním roce více než dosud. Z otevřených odpovědí vyplývá, že u ostatních jsou plány podmíněny tím, že se v problematice teprve orientují a předmět začínají učit (2 případy).

3.5. Systémové změny na školách

Vzhledem ke skutečnosti, že se vyhodnocení týká jednoho semináře, nelze očekávat výraznější podchycení systémových změn v mediální výchově na školách podpořených učitelů. Nicméně všichni respondenti v dotazníku po semináři uvedli (4 určitě ano, 8 spíše ano), že budou sdílet nabyté poznatky se svými kolegy, kteří se ve své výuce také zaměřují na témata spojená s mediální výchovou. Za důležité považují respondenti sdílet především film jako takový, metody a rizika sociálních sítí, metodu 5 klíčových otázek i další pracovní materiály. Vnímají relevanci tohoto tématu napříč předměty. Na jedné ze škol, kde proběhla hlubší sonda, se počítá s úpravou kurzu mediálního vzdělávání, což lze považovat za systémovou změnu (viz dále).

3.6. Sonda na vybrané školy ve třech regionech

Podrobnější pohled na efekty semináře umožňuje sonda na tři školy ve třech různých okresech – Třinec, Karviná a Ostrava-město. Ve dvou případech se jedná o základní, v jednom případě o střední školu. Pro každou sondu jsme se opírali o dostupné dokumenty dané školy, individuální rozhovor s účastníkem semináře, pedagogem na dané škole, a odpovědi daného pedagoga z dotazníků. Z důvodu anonymizace není uvedeno, ke které škole a pedagogovi se sonda váže.

Sonda na ZŠ 1

Kontext školy: větší ZŠ ve městě do 50 tis. obyvatel, zaměření na výuku jazyků a informatiky.

Pozice mediální výchovy: Škola nemá samostatnou strategii k mediální výchově. Mediální výchova je zastřešena komisí pro český jazyk, věnuje se jí pozornost na 2. stupni. Dominantně se mediální výchova vyučuje v 8. třídě v rámci intenzivního nárazového kurzu, v ostatních ročnících a jiných částech roku pouze okrajově v předmětu občanská výchova.

Situace informanta(tky): vyučuje český jazyk a dějepis, mediální výchovu má v dalším školním roce začít učit samostatně, dosud byl(a) sledujícím při intenzivním kurzu mediální výchovy pro 8. ročníky; dosud nepracoval(a) s materiály JSNŠ, ani nebyl(a) na jiném školení na toto téma.

Na škole běží v rámci mediální výchovy již řadu let pro žáky 8. ročníku třídní intenzivní kurz mediálního vzdělávání. Kurz je realizován z velké části jako výjezd mimo školu, kde se tématu žáci koncentrovaně věnují. Kurz byl dosud zaměřen na řadu témat (např. reklama, rozhlas a televize a jejich sdělení, internet obecně) prostřednictvím různorodých aktivit. Díky semináři škola plánuje obsah tohoto kurzu adaptovat, aby více reflektoval aktuální výzvy pro mediální výchovu. Účastník(ice) semináře bude navrhnout upozadění témat rozhlasu a televize, a naopak vyší prostor pro téma internetu, které navrhuje rozčlenit na dílčí oblasti, kterými žáci dennodenně žijí – zejm. sociální sítě, podstata jejich fungování, „lajková ekonomika“, hrozba manipulace, fake news aj. Nabyté znalosti a nástroje ze semináře byly sdíleny s kolegy v rámci komise pro český jazyk, která mediální výchovu na této škole zastřešuje.

Sonda na ZŠ 2

Kontext školy: menší ZŠ v menší obci, zaměření školy na výpočetní a komunikační technologie a environmentální výchovu.

Pozice mediální výchovy: Není samostatná strategie k mediální výchově, ve školním vzdělávacím programu však je zřetelně popsána jako jedno z průřezových témat, které má být především integrováno do dalších předmětů – primárně do českého jazyka, občanské výchovy a informatiky. Mediální výchova je v 9. ročníku vyučována v rámci samostatného předmětu jednou týdně. První kontakt s mediální výchovou žáci získávají v 5. ročníku, kdy se seznamují se základy tohoto tématu.

Situace informanta(tky): vyučuje český jazyk, dějepis, občanskou výchovu, mediální výchově se věnuje v rámci svých předmětů; materiály JSNŠ zná již ze svého studia na vysoké škole, na jiném školení na toto téma nebyl(a).

Představený film prozatím ve výuce nevyzkoušel(a), nicméně pouštěli žákům dva jiné filmy JSNŠ – Holka z Instagramu a Děti online. V 9. třídě, kde se při výuce dívali na film Holka z Instagramu, byli žáci překvapení, že vidí i negativa tohoto fenoménu (informace od kolegy(ně)). O hlubších dopadech učitelé nejsou informováni. Účastník(ice) semináře sdílel své dojmy a poznatky i s pedagogem, který učí multimediální výchovu, očekává, že je do výuky promítne. Zda dojde k nějaké celkové změně na škole, bude záležet na přístupu vedení.

Sonda na SŠ

Kontext školy: SŠ odborného zaměření, škola ve velkém městě.

Pozice mediální výchovy: Škola nemá samostatnou strategii k mediální výchově, je zde ale přímá vazba na vzdělávací program. Mediální gramotnost má významnou pozici v rámci jejího kurikula. Akcentován je zejména kritický přístup k informacím, posuzování věrohodnosti informačních zdrojů, podporuje se kritické myšlení ve smyslu odpovědnosti za své postoje a názory. Jako jedna z klíčových kompetencí se váže především na předměty český jazyk a literatura a občanská nauka, integrována je do výuky v průběhu celého školního roku, graduje však na konci školního roku, kdy JSNŠ organizuje Týdny mediálního vzdělávání.

Situace informanta(tky): vyučuje český jazyk, občanskou výchovu, mediální výchově se věnuje v rámci svých předmětů; materiály JSNŠ zná, na jiném školení na toto téma nebyl(a).

Informant(ka) věnoval(a) dost pozornosti sociálním sítím i před seminářem, hledal(a) však způsob, jak téma ještě lépe uchopit, aby studenty zasáhlo „niterněji“. Proto i velmi oceňuje, že si mohla na semináři vše vyzkoušet na vlastní kůži, a to i metody, které si osvojil(a) samostudiem a aplikoval(a) je v rámci výuky (jedna z nejoblíbenějších metod I.N.S.E.R.T.). Po semináři si myslí, že je téma třeba zařadit ještě intenzivněji, a to i do jiných předmětů. Jakkoli věděl(a), že generace žáků a studentů již inklinuje více k Instagramu, na semináři si to ještě více uvědomila. Semináře JSNŠ velmi vítá a

vyhledává, ale je určitou bariérou to, že se většina akcí koná v Praze. Přímo poznatky ze semináře ještě neaplikoval(a), ani je nesdílel(a) s kolegy.

4. Závěr a implikace

Seminář byl velmi pozitivně hodnocený a účastníci nešetřili spontánními pozitivními reakcemi přímo po semináři, v dotaznících i při rozhovorech (viz příloha 1). Z reakcí účastníků i analýz, kterými disponuje ČvT, je zřejmé, že téma je velmi aktuální a učitelé vzdělávání v oblasti mediální výchovy zcela jistě potřebují. Účastníci chválili představené materiály, metody i celkové pojetí semináře.

Evaluace s ohledem na načasování (proběhla na konci projektu, nicméně jen krátkou dobu po semináři) nemůže posuzovat dopad intervence v širším smyslu. Dopad na studenty a jejich mediální gramotnost může být patrný až s větším časovým odstupem, současně i za předpokladu, že učitelé se v dané oblasti dále vzdělávají, k čemuž jim platforma JSNŠ dává příležitost.

Evaluační tým považuje následující faktory za hlavní ingredience úspěchu uskutečněného semináře:

- Reakce na potřeby, které učitelé pociťovali.
- Výborná koncepce semináře, profesionální vedení semináře, zkušený lektor i host, aktivní účastníci, zapálení pro téma až do konce, a to navzdory tomu, že seminář končil v pátek 16 hodin.
- Velmi dobře zvolený dokumentární film, který zajistil účastníkům silný „aha efekt“. Účastníci si na vlastní kůži vyzkoušeli aktivity, které budou moci zařadit do výuky.
- Dobře zpracované materiály, umožňující okamžitou aplikaci do výuky.

Z realizovaného evaluačního šetření vyplynuly následující náměty pro další působení JSNŠ v této oblasti.

1) Otevřít semináře s obdobnými tématy i rodičům a širší veřejnosti jako příležitost pro multiplikaci pozitivních efektů

Zdůvodnění a náměty na implementaci doporučení: Někteří učitelé, kteří se účastnili semináře, ve svých odpovědích v dotaznících i na semináři zmínili, že také rodičům chybí potřebné informace v oblasti mediální gramotnosti. Výukové materiály, které byly učitelům představeny, jsou koncipovány tak, že mohou oslovit nejen studentskou / žákovskou obec, ale z reakcí přítomných pedagogů bylo možné vyčíst, jak představené informace zasáhly i je samotné. Z toho lze usuzovat, že by případná adaptace představené výukové hodiny na seminář pro širší publikum nevyžadovala příliš velké úsilí. Proškolení učitelé by mohli být motivováni, aby uspořádali setkání na toto téma pro rodiče svých žáků a studentů (či ještě lépe setkání rodičů a jejich dětí společně), což by mohlo přispět k většímu dopadu mediální výchovy na celou společnost. Další vhodnou koncepcí by byla intenzivnější spolupráce JSNŠ s vybranými školami a zajištění seminářů pro rodiče jeho lektory. Účinně by se mohly zapojit i jiné veřejné instituce, např. veřejné knihovny, komunitní centra.

2) Nabídnout aktivity JSNŠ na konkrétní školy a lokality

Zdůvodnění a náměty na implementaci doporučení: Seminář byl skvělý a praktický, reakce účastníků to jednoznačně potvrzují. Současně je však z dotazníkového šetření zřejmé, že se jej účastnili většinou učitelé, kteří již materiály JSNŠ znají a pracují s nimi. Někteří učitelé dokonce znají materiály JSNŠ již z pedagogické fakulty. Tito učitelé se také vracejí, protože očekávají kvalitní a informačně bohaté školení. Na semináři v Ostravě byli pouze 4 účastníci a na semináři v Brně pouze 3 účastníci, kteří zatím nevyužívali materiály organizace JSNŠ. Účastníci tak představují jistou „sociální bublinu pedagogů“, které téma zajímá a znají vzdělávací program ČvT.

Jakkoli svoje poznatky sdíleli s dalšími pedagogy, o celkovém pojetí mediální výchovy na dané škole rozhoduje vedení. S ohledem na celospolečenskou důležitost tématu se tak nabízí otázka, zda by zahrnutí větší části pedagogického sboru dané školy nebo daného regionu lokality nemělo větší dopad na studenty a žáky, o které jde především. V této souvislosti se nabízí možnost spolupráce s místními akčními plány rozvoje vzdělávání (tzv. MAP), které jsou realizovány na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností, nebo krajských plánů rozvoje vzdělávání na úrovni krajů (tzv. KAP).

3) Větší zdůraznění pozitiv jako faktor důvěryhodnosti pro žáky a studenty

Zdůvodnění a náměty na implementaci doporučení: Seminář zahrnoval přirozeně pouze výsek komplexního tématu mediální gramotnosti. Jak vyplynulo z dotazníkového šetření i reakcí na semináři, účastníci se dozvěděli dost informací o negativěch Instagramu, méně však o pozitivěch. Lze doporučit představení ve větší míře i pozitivních stránek používání Instagramu tak, aby učitelé mohli téma studentům představit věrohodněji. Nicméně evaluace se věnovala pouze jedinému semináři, nelze vyloučit, že komplexněji se k tématu přistupuje jinde.

4) Pořádání seminářů více v regionech

Zdůvodnění a náměty na implementaci doporučení: Někteří účastníci velmi přivítali možnost, že se seminář konal v Ostravě, tedy v blízkosti jejich školy. Na některých školách je obtížné uvolnit učitele na celodenní seminář a zajistit suplování jeho hodin, pokud se k tomu přičte ještě cesta na místo konání – destinace Praha – Ostrava – může se to stát pro některé skutečnou bariérou. Z přehledu realizovaných akcí (seminářů, vzdělávacích kurzů a konferencí) vyplynulo, že pouze semináře v roce 2019 se konaly jinde než v Praze.

5) Další témata na semináře JSNŠ

Zdůvodnění a náměty na implementaci doporučení: Z výpovědí respondentů vyplynula řada témat, která považují za zajímavá pro další vzdělávání v oblasti mediální gramotnosti:

- bezpečné chování v kyberprostoru a jeho nástrahy, nebezpečí kyberšikany,
- etický aspekt zveřejňování informací a jejich důsledků - jak reagovat v situaci, kdy se jedinec setká s odlišným stanoviskem tváří v tvář, schopnost argumentace,
- tvorba vlastního mediálního sdělení - podpora kreativity, rozvíjení tvořivosti, zhodnocení vlastních možností a schopností pro účast v mediálním světě,
- omezení soukromí na Instagramu, téma anonymity,
- téma přebírání vzorů,
- důležitost psaného textu, porozumění textu, trestnost útočných komentářů včetně celkového komentování - rizika, důsledky,
- dezinformace.

Tato témata nebyla ale posouzena ve vztahu k cílům programu JSNŠ, je proto třeba je vnímat jako náměty, nikoli doporučené zaměření, kam by se další aktivity JSNŠ měly ubírat.

6) Podpořit dlouhodobý dopad na výuku školy, na žáky a studenty jako argumentaci pro advokacii na národní úrovni

Zdůvodnění a náměty na implementaci doporučení: Hodnocení semináře vyznívá velmi pozitivně, materiály JSNŠ jsou dobře zpracované, oceňované. S ohledem na limitovanou nabídku dobrých materiálů pro téma mediální gramotnost v Česku a minimální podporu učitelů v této oblasti ze strany státu se nabízí příležitost dosáhnout skutečně výrazných efektů při koncentrovanější podpoře na

vybraných školách. S ohledem na to, že téma je na mnoha školách teprve na svém počátku, je to skvělá příležitost, jak jeho rozvoj a směřování sledovat. Výsledky takového směřování by pak mohly poskytnout silnou argumentaci pro advokacii způsobu a zaměření mediální výchovy do budoucna.

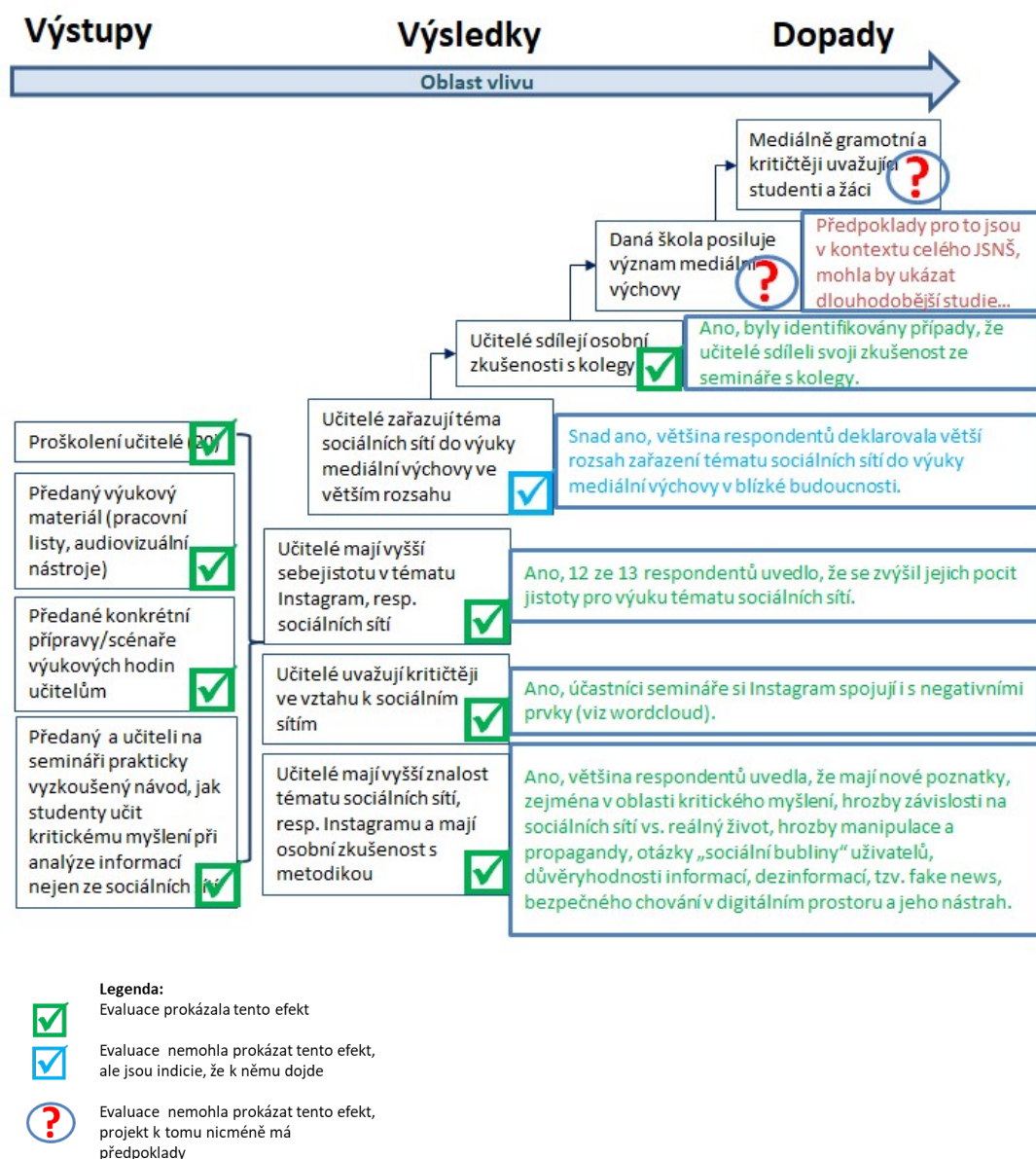
5. Evaluační tečka

Evaluační bonton velí vrátit se v evaluaci zpět na začátek a zakončit šetření ověřením teorie změny, rekonstruované v úvodu a odpověďmi na evaluační otázky.

Z evaluačního šetření vyplývá, že seminář velmi dobře naplňuje záměr své intervenční logiky, resp. intervenční logiky celého Mediálního projektu a ve vztahu k podpořeným pedagogům řeší identifikované bariéry pro zlepšení mediální výchovy na školách. Přestože se učitelé, kteří se účastnili semináře, domnívali, že vědí, na jakém principu sociální sítě fungují, po semináři uvedli, že jim přinesl nové poznatky. Účastníci začali na Instagram nahlížet kritičtěji – namísto nevinné zábavy si jej spojují (i) s mnoha rizikovými faktory. Toto „prozření“ v osobní rovině, které bylo na semináři téměř hmatatelné, vedlo k významné motivaci pro změny ve výuce. Z dalšího šetření pak vyplynulo, že učitelé přikládají větší význam sociálním sítím jako tématu v mediální výchově. Cítí se jistější ve výuce tématu sociálních sítí, protože více chápou, jak fungují, mají konkrétní návod a materiály do výuky. V příštím školním roce plánují pro sociální sítě v rámci mediální výchovy více prostoru.

Ve vztahu k teorii změny představené v úvodu nabízí zjednodušené shrnutí následující schéma. Je z něho zřejmé, že výstupy i výsledky na úrovni cílů byly naplněny nebo budou patrně naplněny v budoucnu – s ohledem na časový rámec evaluace je nebylo možné ověřit. Komplexnější úroveň v rámci oblasti vlivu (dopady) nemohla být ověřena, neboť kromě již zmíněného časového rámce evaluace nebyly na této komplexnější úrovni ani formulovány cíle. U jediného semináře se totiž patrně nepředpokládalo, že by mohl působit i v úrovni dopadů, ale podle názoru evaluačního týmu pro to pojetí semináře zasazeného do komplexu materiálů JSNŠ potenciál má.

Obrázek 6 Ověřená teorie změny

Zdroj: vlastní zpracování.

Odpovědi na evaluační otázky

1) Do jaké míry ovlivnil seminář (materiály, které máte k dispozici od JSNS) výuku vedenou podpořenými pedagogy v oblasti mediální gramotnosti?

Hypotéza: Pedagogové, kteří se zúčastnili semináře a pracovali s materiály JSNS, ve sledovaném období zařadili nebo mají reálné plány zařadit téma Instagramu, bezpečnosti na sociálních sítích a manipulace do výuky.

Konkrétní aplikace poznatků získaných na semináři a využití materiálů při výuce podpořenými pedagogy se v době realizace evaluace prozatím omezovala spíše na dílčí metody. Z vyjádření podpořených pedagogů (na semináři, v dotazníku, při rozhovorech) však vyplývá, že pedagogové

plánují další změny v jimi vedené výuce tématu sociálních sítí v rámci mediální výchovy. Ve velké míře plánovali všichni podpoření pedagogové materiály a postupy představené na semináři využít.

2) Do jaké míry seminář (materiály, které máte k dispozici od JSNS) ovlivnil vnímání problematiky sociálních sítí, resp. Instagramu?

Hypotéza: Pedagogové, kteří se zúčastnili semináře a pracovali s materiály JSNS, pociťují vyšší důležitost zařadit do výuky prvky jako bezpečnost na sociálních sítích, hrozba manipulace s informacemi a kritické myšlení.

Z evaluačního šetření jednoznačně vyplynulo, že seminář ovlivnil vnímání problematiky sociálních sítí – pohled na nevinou zábavu se změnil v ostrážitější nahlížení, optikou kritického myšlení. Při pozorování na semináři byl téměř hmatatelný „aha efekt“ mezi účastníky, který otevřel cestu k dalším aktivitám a vyšší motivaci přijmout nabízené přístupy a materiály. Bezpečné chování na internetu, hrozba manipulace i kritické myšlení považují účastníci za podstatná témata v rámci mediální výchovy.

3) Do jaké míry seminář (a poskytnuté výukové materiály) přispěl ke zvýšení sebejistoty učitelů téma sociálních sítí zařazovat do své výuky?

Hypotéza: Pedagogové, kteří se zúčastnili semináře a pracovali s materiály JSNS, pociťují vyšší sebejistotu téma sociálních sítí zařadit.

Většina respondentů uvedla, že se zvýšil jejich pocit jistoty pro výuku tématu sociálních sítí. Sebejistota pramení nejen z nových poznatků, které získali (respondenti uvedli, že získali nové poznatky, ačkoli se před seminářem domnívali, že znají principy, na kterých sociální sítě fungují), ale také z představení „atraktivního“ přístupu k výuce.

6. Seznam literatury

Agentura Median (2019): Stav výuky mediální výchovy na středních školách, jsns.cz

Dotazníková šetření mezi účastníky semináře „Follow me“ (8. 11. 2019, Ostrava, dotazník před a po semináři), Proč se (ne)bát fake news“ 22. 11. 2019 v Brně (dotazník pouze po semináři)

Individuální rozhovory se 3 účastníky semináře

Mediální vzdělávání, projektová žádost pro Small Grants Program (2019)

Nezúčastněné pozorování při semináři

Odpovědi redaktorce iDNES.cz, 14. 8. 2019

Šafářová K. (2019): Mediálně vzdělávací nabídka Jednoho světa na školách

Vybrané podklady ze škol pro potřeby případové studie (školní vzdělávací programy, zprávy ČŠI, webové stránky)

Výukové materiály programu Jeden svět na školách, jsns.cz